

INTEGRIRANJE UMJETNOSTI U ODGOJ DJECE

Milena Radovan-Burja

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja,
Sveučilište u Zadru, Hrvatska
milena.radovan.burja1@zd.t-com.hr

Primljeno: 24. 10. 2011.

Kroz istraživanje značenja umjetnosti za razvoj osobnosti i stvaralačkog odnosa prema svijetu, propituju se mogućnosti integriranja nekih umjetničkih projekata kroz igru u pedagoške aktivnosti rada s djecom na predlošku principa rada estetičkog laboratorija kojeg je autor poznati filozof odgoja Pavao Vuk-Pavlović. Analiziranjem umjetničke prakse kao medija za prenošenje i razvijanje komunikacije te različitih načina priopćivosti ne samo estetskih doživljaja nego i etičkih prosuđivanja, nastoji se skicirati okvir za bogatije djetetovo izražavanje te kvalitetnije stimuliranje razvoja njegove osobnosti, individualnih i društvenih sposobnosti, kao pomoć odgoju u oslobađanju djetetovih potencijala, u stvaralačkoj otvorenosti prema budućnosti.

Ključne riječi: estetski doživljaj, komunikacija, igra, osobnost, estetički laboratorij, Pavao Vuk-Pavlović

Uvod

Umjetnost, kao posebna ljudska djelatnost, u sebi uključuje stvaralaštvo i podrazumijeva razvoj sposobnosti estetskog izražavanja, te može na razne načine pomoći odgoju djeteta u čudesnom i složenom, a istovremeno spontanom procesu doživljavanja svijeta, sebe i drugih. U njegovanju kreativnog odnosa prema doživljavanju svijeta, kao dio razvojnog procesa dijete kroz jezik umjetnosti izražava i odražava svoja shvaćanja, pita se o svijetu, traga za odgovorima, što sve formira njegovu svijest i njegove osjećaje te omogućuje dublju uključenost u procese koji oslobađaju nebrojene mogućnosti čovjekova stvaralaštva.

Umjetnost proširuje djetetove horizonte, otvara ga za komunikaciju u odnosu na svijet ljepote i svijet spoznaje, daje mu poticaj za usavršavanjem, odgonetavanjem značenja i boljom komunikacijom, posebno danas kada se osjeća nedostatak kvalitetne komunikacije s djecom i općenito među ljudima. Jedan od mogućih načina je, kroz estetiku kao dio teorije kulture, komunikacije i stvaralaštva uopće, boriti se protiv sve površnijeg odnosa prema stvarnosti, pronalazeći i njegujući dubinske izvore umjetnosti kako bi se estetskim izražajima oplemenjivala stvarnost. Umjetnost je otkrivalačka, oslobađa i ima moralnu snagu, pa je važna za »izgradnju skupne svijesti«, kako to izražava I. Supek:

»Umjetnik se ne zadržava na pukoj stvarnosti, već od komadića zbilje njihovim drukčijim dimenzioniranjem i preobrazbama stvara imaginarne cjeline. I u tom novom svijetu umjetnosti često radije boravimo negoli u oskudnoj zbilji.« (Supek, 2001, 246)

U ovom ću radu, pod utjecajem životne i filozofske sudbine Pavla Vuk-Pavlovića, a na tragu spoznaje koliko smo odgovorni za svijet u kojem jesmo i kojemu težimo, izdvojiti važnost onoga što estetički laboratorij može u djeci pokrenuti kao živi odnos prema životu i odgovorno življenje ne samo estetskih nego i moralnih i spoznajnih vrijednosti, potaknuti propitivanje stvarnosti na živ i doživljajan način, kreativno prijanjajući »uz predmete ljudske čežnje i žudnje, skrovite nade i odvažna stvaranja« (Vuk-Pavlović, 1976, 115).

Pitanje je koliko djecu treba sačuvati od težine nekih životnih pitanja, a koliko, s druge strane, ih otvarati slojevitosti svijeta u kojem žive i za kojeg će, ako ih odgajamo za demokratske vrijednosti, i sami morati preuzeti odgovornost. Riječima humaniste I. Supeka:

»Umjetnine rastu u otporu spram nasilja, prinuda, klišeja, grubosti, banalnosti i depersonalizacije, i sloboda im je što i zrak plućima. Nigdje nije tako jaka tradicija, u najboljem smislu, kao u umjetnostima, i nigdje nije tako jako maštanje o novim svjetovima.« (Supek, 1979, 301)

Integriranju umjetnosti u odgoj prići ću, dakle, s pozicije razvoja kreativnosti kao osvještenijeg odnosa prema svim vidovima stvarnosti. Budući da su najdublji korijeni umjetnosti u mašti, to ću elemente kreativne mašte koji se nalaze u dječjoj igri povezati s mogućnostima koje pruža scenska umjetnost prema uzoru estetičkog laboratorija kao posebnog načina sinteze raznih vrsta umjetnosti i različitih vrsta izražavanja i doživljavanja, razvijajući pritom mogućnosti priopćivosti, što sve

može na specifičan način proširiti opseg dječjeg doživljavanja svijeta i biti izazovom za suvremene oblike aktivnog sudjelovanja u vlastitom razvoju i razvoju drugih.

Značenje umjetnosti za razvoj osobnosti

Još je George Herbert Mead (1863.–1931.) kroz svoja poznata shvaćanja o specifičnosti ljudske komunikacije i društvenosti, te objašnjavajući razvoj dječje osobnosti, naglasio ulogu umjetnosti u djetetovu razvoju. On predstavlja cilj umjetnosti govoreći o umjetnosti kao jednom od tri opća tipa ljudske aktivnosti (rad, igra i umjetnost). Razlika među njima odražava se tako što se u umjetnosti pažnja fiksira na sredstva i njihove relacije, što znači na tehniku, dok se igra razlikuje kako od rada tako i od umjetnosti po njenoj apsolutnoj spontanosti i izostanku svjesnosti cilja, sredstvima koja se upotrebljavaju kako bi se postigao cilj, kao i od usavršavanja tehnike u smislu izvedbe. Posebno kod djece, iako se cilj postiže igrom, ono što pod odgovarajućim okolnostima proizlazi iz igre (zdravlje, postizanje neke spoznajne, estetske, moralne i neke druge svrhe) nikada ne može zaokupiti djetetovu pažnju na način da bi ono imalo potpuni uvid u stvaralački slijed. Cjelokupna spontanost i zaokupljenost igrom izgubile bi svoju vrijednost kad bi djeca potpuno osvijestila te elemente.

Međutim, svojevrsno isprepletanje i međuovisnost tih aktivnosti može samo pojačati doživljajnost o kojoj govori Pavao Vuk-Pavlović, značajno probuditi dječje interese te ih vući od igre i umjetnosti prema radu kao trudu i cilju ostvarenja i stvaranja općenito. Pavao Vuk-Pavlović posebno naglašava komunikativnu funkciju umjetnosti. Kod čovjeka, smatra Vuk-Pavlović, iz nagona za priopćavanjem raste potreba komunikacije, a sam doživljaj ovaj filozof shvaća kao konkretan fenomen nerazmršivo vezan s čovjekovom zbiljom i opstankom. Doživljaj se upravlja na bit doživljajnog totaliteta, prema duševno-duhovnoj jezgri osobe iz koje proizlazi vrednovanje svih područja čovjekova života i stvaralaštva, a očituje se također na svim područjima čovjekova života. Doživljajnost proizlazi iz raznolikosti izvora, složena je i slojevita, upućena na priopćivost, te se poželjna komunikacija osjetilno-predodžbeno ili pak pojmovno daje oživotvoriti raznim sredstvima, izražavajući doživljaj u cjelovitosti čovjekova doživljavanja.

Estetski doživljaj se estetskim uviđajem upravlja pomoću ljepotnog zora bilo prema prirodi bilo prema stvorenom kroz umjetničko djelo na

način upredmećivanja, čime se aktualizira duševnost, a sam doživljaj pripada živoj zazbiljnosti koja je prožeta vrednovanjem. U estetskom području u tom smislu dominira ljepota. Pomoću samog pojma ljepote nije moguće ući u mnogolikost umjetničkog izraza i njegova značenja, smatra Pavao Vuk-Pavlović, te ni estetika nije samo izdvojena filozofska disciplina nego se iz širih filozofskih odredišta, kroz otvorenost i pluralistički aspekt doživljajnosti, u stvari otvara problem komunikacije kao jednog od središnjih momenata Vuk-Pavlovićeve filozofije. To za cjelokupan čovjekov razvoj pomoću odgoja ima velikog značenja, a što u svom djelu o Vuk-Pavloviću objašnjava M. Brida uviđajući važnost kvalitetne komunikacije između svjesnih bića, kao i povezanosti duhovnosti i tvarnosti koja omogućuje

»... prenošenje vrednota i kulturnih dobara unutar jedne generacije kao i sa generacije na generaciju, pa i komuniciranje između povijesno udaljenih epoha. Time se uspostavlja unutarnja koherentnost kulturno-povijesnog procesa, koja tvori jedan od njegovih bitnih uvjeta. Znanstvene spoznaje, vrijednosni uviđaji, upredmećeni pokreti duševnosti, osmišljeni smislom duhovnog bitka sudjeluju tako u rastu i razvijanju svjetova budućih pokoljenja.« (Brida, 1974, 185)

Zbog toga je jako važno omogućiti djetetu načine i metode pomoću kojih će se stimulirati njegova priroda da traži i vrši aktivnosti koje ga ujedno i odgajaju, koji ga vuku k usavršavanju, ispunjavajući ujedno jednu od najbitnijih ljudskih potreba i značajki, a to je potreba za komunikacijom. Upućenost na druge i važnost stvaralaštva koje tu komunikaciju može razbistriti i potaknuti, Vuk-Pavlović prepoznaje kao onu pod čijim se utjecajem mogu stvoriti mnoga dobra, a svoj nastanak duguju naporima ljudskog duha.

»Kao jedinka čovjek nije slučajno, on je bivstveno vezan na svoje bližnje. I kako se samo u zajedništvu s njima može kao socijalni subjekt u predodređenoj mu nekoj kulturnoj sredini izgraditi do svojevrstne ljudske osebnosti, mora upravo u povodu vječite negotovosti svoga čovječstva, svoje krnjosti i saznanja njezina biti u besprekidnoj komunikaciji sa sebi sličnima. Već s rođenjem se njegovim rađa bezizuzetna u stvari i bezuvjetna potreba onakve vezanosti i povezanosti. Izvan svake komunikacije, lišeno nje, bez njezine mogućnosti čovjek se ne bi mogao održati već ni kao prirodno biće.« (Vuk-Pavlović, 1976, 83)

Vuk-Pavlović smatra posebno važnim da dijete već od najranije dobi kroz doživljajnost upozna sebe i svijet, te da mu dalje odgoj

i kvalitetna komunikacija u povezanosti s bližnjima osvještava život nizom doživljaja.

Mogućnosti koje odgoju pruža ideja Estetičkog laboratorija

Kako bi i kroz stvarnu, svakidašnju životnu praksu osvijestio i razvio važnost razumijevanja umjetnosti i ulogu u stvaralačkom postavljanju prema životu, Vuk-Pavlović je osnovao Laboratorij za estetiku, prvi takav u to doba u tadašnjoj državi, kao originalnu znanstvenoistraživačku osnovu propitivanja estetskih pitanja. To se dogodilo 1959/1960. godine pri Katedri za filozofiju Filozofskog fakulteta u Skopju, nakon što je Vuk-Pavlović morao otići iz Zagreba jer kao zagovaratelj slobodne misli nije odgovarao nijednom režimu. Srećom, u Skopju je bio dobrodošao i cijenjen, a donio je entuzijazam i aktivistički odnos prema psihološkim istraživanjima estetskih fenomena, temeljem upoznatosti s istraživanjima Wilhelma Wundta i Theodora Fechnera, te J. Volkelta. Volkelt objašnjava da estetsko doživljavanje sadrži više kategorije uživanja u uživljavanju, u pronalaženju »ljudski značajnoga«, u oslobađanju afektivne napetosti, u uočavanju odnosa elemenata i cjeline.

Pavao Vuk-Pavlović je pomoću teatarskih radionica, znači pomoću umjetničkih tvorbi (a kazalište je ogledalo života), otvarao svoje studente doživljaju kao osnovnoj estetskoj kategoriji, polazeći od toga da umjetničke tvorbe povezuju ljude, omogućuju komunikaciju. Samim time stvaralaštvo odgaja, ako izražava neke umjetničke vrijednosti, omogućuje ljudima određenu pouku i poruku u postojanju, omogućuje razvoj djeci, potiče sve potencijale na motiviraniji i zaigraniji način. Jer, iako je izvorna umjetnost svrha sama sebi i time sličnija igri, u mnogim se svojim oblicima umjetnost pokazuje estetski izražajno vrijednom i onda kad je stvorena s određenom svrhom.

Estetički laboratorij Pavla Vuk-Pavlovića predstavlja svojevrсни primjer integracije umjetnosti u proces odgoja kao najizravniji način izgradnje ljudske osobe. Vuk-Pavlović se od najranije svoje životne dobi zanimao za umjetnost, posebno za književnost, umjetnost ga je pratila životno i filozofski ga tješila i štitila, jačala, čitav život pomagala, kao i svima nama, izdržati često nepravednu stvarnost, oplemeniti je zajedničkim humanijim viđenjima, komuniciranjem univerzalnih vrijednosti i spasonosnih spoznaja, zalaganjem za istinu koja propitujući stvara i vuče naprijed.

Ljudi, stvaratelji, koji, usprkos tome što ih se marginaliziralo i pre-šućivalo nisu odustali od potrebe da poruke filozofije i doživljajnosti podijele s drugima za koje je razmišljanje i traganje za smislom bitno, kao i ispravno življenje u konkretnoj zbilji za što je jedan od primjera upravo Pavao Vuk-Pavlović, zaslužuju da se njihov doprinos aktualizira. U ovom slučaju tragom Vuk-Pavlovićeve zalaganja da se kroz teatarske radionice ljudima otvaraju svjetovi, da se kroz igru i uzajamno komunicirajući, na osnovama doživljajnosti pojačava razumijevanje sklopova koji oblikuju naše živote, da bismo dobili povjerenje u opredjeljenje za dobro, istinito i lijepo u životu, da bismo o vrijednostima i svijetu razmišljali, stvarali o njima svoj stav, da bismo ih uključili u život na ispravan način, važna je uloga umjetnosti koja tu pomaže, odgaja i emancipira.

Na neki način dramatizirajući filozofiju, a o drami se obično više govori kao o »teatru«, Pavao Vuk-Pavlović ponudio je novu teatarsku estetiku, otvarao je svoje studente dubljem sagledavanju kako svaki-danšnice tako i općih pitanja i problema, izražavajući stvaralački odnos prema svijetu, ispitujući ga i dijeleći ga s drugima. Pridobio ih je na razmišljanje kroz dramu, propitivanje ljudskih osobina, što pomaže razumijevanju životnih i osobnih sklopova te oživljava sve površniju komunikaciju među ljudima. Vrijednost toga izražava Ortega y Gasset:

»Čovjek voli neku dramu kad se počne zanimati za ljudske sudbine što se u njoj prikazuju, kad ljubav i mržnja, radosti i žalosti lica tako dirnu njegovo srce da on sudjeluje u njima kao da se zbivaju u zbiljskom životu.« (Ortega y Gasset, 2007, 17)

A riječima Pavla Vuk-Pavlovića:

»Po tako oživljavanoj vidovitosti za duševnost komunikacija ne znači samo samoobjavu lične ljudskosti nego i zajedništvo, koje manje ili više izbavlja od životnih pritisaka i tjeskoba ili ih bar čini podnošljivijima. Ona znači i davanje u ohrabrivanju i pridizanju, znači i primanje u stižavanju i smirivanju duše, kad se nađe i snađe u zbiljskome mi-dodiru.« (Vuk-Pavlović, 1976, 195)

Tako se tek po proširenoj komunikaciji ljudsko stvaralaštvo dohvata svoga smisla i svrhe, širi horizonte razumijevanja zbiljnosti, vrijednosno je mijenja.

Čovjek proširuje i gradi svoju duševnost kroz umjetnost.

»I kako čuvstveni i voljni tokovi ne djeluju samo nekako prema okolini, već jednom doživljeni utječu i opet na samo lice njima zahvaćeno, može se kazati, da umjetničko djelo istinski i smislovito doživljeno utječe posredstvom

čuvstveno-voljne popratne pojave na neposredno duševno bivanje onih, koje zanosi, pa njihovu duševnost i može pokrenuti u stalnu nekom smjeru, da je nekako mijenja, preobražava, izgrađuje.« (Vuk-Pavlović, 1976, 238)

Umjetnina kao doživljajni poticaj Vuk-Pavloviću služi da kod onih koji je doživljavaju ili koji sudjeluju u njenom ostvarenju, oživi pobude za smjerove dobra, vrijednosti i smisla. Dramatizacija teksta tako potiče empatičnost kod djece te može osloboditi poriv za promišljanja o pitanjima slobode, savjesti i odgovornosti. Zato kroz sve aktivnosti koje mogu preuzeti oblik koji omogućuje teatarsko izražavanje filozofskih pitanja, bilo samih bilo u kombinaciji s drugim izražajnim oblicima poput glazbe, plesa ili opere, Pavao Vuk-Pavlović, kroz dramatizaciju tipa estetičkog laboratorija, filozofski razmatra pitanja iz filozofske tradicije: pravednost, istina, prijateljstvo, stvarnost, a autori i sustvaratelji su sama djeca, učenici, studenti koji se pretvaraju u glumce, sa svrhom da boljim razumijevanjem obuhvate i samo postojanje i pitanja koja ono otvara.

Kao faktori pri izboru tema za dramatizaciju mogu biti teme iz svakidašnjeg života djece, zatim teme vezane uz emocionalne aspekte odrastanja, ovisno o dobi, te teme vezane uz uzajamne i međusobne odnose djece, kao i između djece i roditelja, djece i odgojitelja i sl. Naglasak je na razvijanju dijaloške orijentacije i odgovornosti, kako bi se razumjela važnost ispravne komunikacije u životu te važnost upravljanja svojom slobodom i potencijalima.

Uz uvjete dobre komunikacije kod djece (iskrena usmjerenost na dijalog, tolerancija, strpljivost, uzajamno uvažavanje, razumljivost, obraćanje drugima, zainteresiranost za osvještavanje problema, osvještavanje za lijepo i dobro), mogu se poticati osobine kroz koje će se još i dalje razvijati potreba za propitivanjem vrijednosti, propitivanjem odnosa s drugim ljudima, estetskih i etičkih pouka i relacija. Uz razumijevanje ide i osjećaj, šire shvaćanje, kako objašnjava S. Langer koja »pod pojmom ‘osjećaj’ podrazumijeva ne samo afekte i raspoloženja nego cjelokupno subjektivno iskustvo, naše doživljavanje svijeta« (Božičević, 1983, 61).

Immanuel Kant je, s druge pozicije, također dao važno mjesto umjetnosti u čovjekovom životu te, kroz filozofsko predočavanje onoga što su engleski i francuski estetičari i književnici krajem 18. stoljeća pridavali osjećaju, naglasio da se lijepo pokazuje ostvarenim tako što predstavlja realizaciju onoga što po zahtjevima morala treba biti ostva-

reno, tj. podčinjavanje prirode ljudskom duhu. Za Kanta je stvaralaštvo najviši domet ljudskog duha, u stvaralaštvu dolazi do jedinstva prirode i slobode, uzročnosti i svrishodnosti. Kant čak izvor istinske vrline nalazi u osjećaju ljepote i dostojanstva ljudske prirode, koje je urođeno svakom čovjeku. Taj optimistički pogled na čovjeka i povjerenje u njegove snage i mogućnosti svakako je važan za odgojna nastojanja i uspješnost u postajanju čovjekom pomoću odgoja, za što se Kant zalagao. Prepoznaje se svojevrsni prosvjetiteljski zahtjev za uključenosti, doživljajnosti i doprinos društvenosti:

»Za lepo empirijski interes postoji samo u *društvu*; i ako se prizna da je društveni nagon prirodna osobina čoveka i da su sposobnost za društveni život i sklonost tome životu, to jest da je *društvenost* ona osobina koja je potrebna čoveku kao biću koje je određeno da živi u društvu, dakle koja je čoveku potrebna radi njegove *humanosti*, onda je neophodno da se ukus shvati takođe kao moć prosuđivanja svega onoga čime je čovek, štaviše, u stanju da saopšti svoje *osećanje* svakom drugom čoveku, te dakle da se ukus shvati kao sredstvo za unapređenje onoga što zahteva prirodna sklonost svakoga čoveka.« (Kant, 1975, 181)

Kroz razvijanje estetskog ukusa, Kant naglašava važnost komunikacije ukazujući na ono što čovjek osjeća i izražava upravo u društvu s drugim ljudima.

Pitanja priopćivosti u umjetnosti i odgoju

Njegovanje priopćivosti kroz razne mogućnosti komunikacije omogućuje, smatra Vuk-Pavlović, napredovanje na putu očovječenja svakog čovjeka. Ljudsko je doživljavanje u tom smislu vrijednosno prožeto na način mogućnosti priopćenja, preko estetskog uviđaja »bivstveno usidren u punoći svojevrsna doživljaja, estetskoga po strukturi, osobitosti konstitucije, naročitoj sadržini, usmislenosti i vrijednosnom obilježju« (Vuk-Pavlović, 1976, 138). Dakle, estetski se doživljaj oživotvoruje posredstvom životnog iskustva, duševnost je, kao najšira osnova estetskog uviđaja i estetskog odnosno umjetničkog stvaranja, iskonski nositelj estetske vrijednosti, što su važna pitanja estetike kao filozofske discipline, objašnjava Vuk-Pavlović.

Umjetnost je usidrena u druževnosti, u komunikaciji, a uloga igre je u tome presudna sa svojim izražajima mašte, traganjima, spontanim izražavanjima i predočavanjima stvarnosti kod djece.

Umjetnost bi kroz odgoj trebala poticati zadovoljstvo radi usavršavanja stvorenog i istine koja slijedi iz predstavljanja, koliko god to bilo drugačije kod djece i odraslih što se tiče svrhe i svjesnosti.

U odgajanju djece može u te svrhe poslužiti drama, igrokaz ili tekst koji bi se mogao izvesti u odgojnu svrhu, jer je svojstvo drame – biti radnjom, što je nepromijenjeno od kada je drama nastala, a kao jedna od važnih metoda odgajanja još uvijek je igranje uloga. Zato Vuk-Pavlovićev estetički laboratorij u raznim svojim oblicima može buditi vrijednosno doživljavanje otvarajući djecu za sve što ih aktivnije može uključiti u vlastiti razvoj. Dramatizacija teksta uvelike može, kroz pripodivost a preko uživljanja u stanja i uloge koje komuniciraju neka iskustva i stanja, pomoći komuniciranju u širem doživljajnom smislu usmjeravajući na bit, a slijedom toga odgajati i buditi odgovornost za sve što iz spoznajnih, moralnih, estetskih i životnih iskustava proizlazi promišljajući ih cjelovito.

Umjetnost i igra na zajedničkom zadatku

Sva je umjetnost čovjekovo djelo, kroz stvaralaštvo se čovjek očituje i kao pojedinac i kao društveno biće. Posredstvom umjetničkog i stvaralačkog otvaraju se smjerovi ka budućnosti, igra se i stvara u otvorenosti i zaigranoj zauzetosti zbiljom posredovanom doživljajnosti:

»... umjetnina kao doživljajni poticaj može u danoj prilici nositi pobudu, da se oživi i održi naum, prema kojemu će trom ili društveno neplodan tok doživljavanja skrenuti prema novo zasjalim svjetionicima budućnosti«. (Vuk-Pavlović, 1976, 239)

Vuk-Pavlović također obrazlaže da umjetnost nikako nije samo igra nego znači i neki uvid povezan s prosuđivanjem. Budući da umjetnost nije područje odijeljeno od života nego pripada jedinstvu ljudske uljudenosti i prosvjete, a također sudjeluje u izgradnji skupne svijesti, ona značajno doprinosi nazoru o svijetu, promišljanju, filozofskom odnošenju. Kako to odražava djetetovo i općeljudsko shvaćanje razlika i sličnosti između onoga što vidimo i doživljavamo oko sebe u svojim životima i životima drugih? Što nam to znači i kako nam ta značenja pomažu bolje razumjeti život, sebe, druge, unaprijediti komunikaciju i razvijati se pomoću toga? Sve nas to oslobađa, bilo kroz rad, pa je ono što volimo raditi sličnije umjetnosti i igri, bilo polazeći od igre, pa se kod djece može u životnom procesu razvijati i otvarati nove poticaje i

mogućnosti kao oslobađanje razvoja svih njegovih snaga i sposobnosti, što usmjerava ka stalnom samorazvoju. Svakom je čovjeku potrebna svijest o svom razvoju i samorazvoju, a kroz umjetnost se djelovanje još više aktivira.

Kroz stvaralaštvo i igrajući se, čovjek ustvari odgonetava postojanje, pokušava shvatiti sebe i svijet oko sebe, tragajući i iskušavajući ono pred čime se u otvorenosti nalazi. Kako igra svoju osnovu ima u slobodi, ona je važan izvor razvoja osobnosti, mašte, a kao aspekt razvoja društvenosti dobra je osnova za kasnije odgovornosti u životu, o čemu govore mnogi filozofi. J. C. Schiller (1759.–1805.), prvenstveno umjetnik, pjesnik i dramatičar, a zatim estetičar, naglašava da umjetnost nastaje iz nagona za igrom, prednost uvijek daje stvaratelju, umjetniku, pjesniku, pred filozofom teoretičarem. Schiller je bio ponesen strasnom vjerom u humanizirajuću društvenu funkciju umjetnosti. Smatrao je da kazalište također može bitno doprinijeti uspostavljanju naše pune ljudskosti. Njegova je vjera u umjetnost ponešto naivna, što potvrđuje i njegovo shvaćanje estetskog odgoja koji bi trebao pomoći odgajanju za ljudsku ravnotežu kao pozitivni odgovor umjetnosti na nasilne ispade nagona. Schillerove su ideje upravljene na zamisao onoga što bi umjetnost mogla činiti, a autoritetom svoje poezije i proze i sam je doprinio kulturnom kriticismu svoga doba.

Razradi pitanja o odgojnoj vrijednosti igre u pedagoškom smislu doprinio je F. Fröbel (1782.–1852.) koji igre smatra važnima za čovjekov razvoj, dijete otkriva život djelujući, a igre ga tako osposobljavaju za daljnje životne borbe i izazove. Igra je slobodna djelatnost, model i zamisao cjelokupnog budućeg ljudskog života, ne samo zabava nego ozbiljna i spontana djelatnost, postupanje slično radu odrasloga čovjeka, a opet po svojoj živahnosti, doživljajnosti, snazi i hrabrosti, tako naivno snažno, plemenito i zaigrano vuče naprijed. Da je Fröbel bio svjestan važnosti igre za djetetov razvoj govori i to što je prvi uveo igre u školu. Nemjerljiv doprinos važnosti igre za djetetov razvoj pružio je i J. Piaget (1896.–1980.) istražujući blisku vezu između igre i intelektualnog razvoja. U novije se doba niz mislitelja zainteresiralo za pojam igre u estetskom smislu, bilo kao važan element djetetova razvoja bilo naglašavajući važnost projiciranja etičkih, društvenih i estetskih ideala kao pretpostavki emancipatorskih težnji i ostvarenja.

U tom smislu upravo iz dječje igre i teatar može doprinijeti, crpeći izvore svoje umjetnosti iz vječno zaigrane dječje mašte, buditi razum

i osjećaje za misterij postojanja, odgonetavanja međuljudskih odnosa, njihove estetske i moralne perspektive, što je sve dio doživljavanja svijeta oko sebe te razvoja doživljajnosti i priopćivosti kao dijela cjelovitijeg zahvaćanja zbiljnosti.

Igra je za dijete kreativni oblik života više od bilo koje ljudske aktivnosti, odgojno ga usmjerava i unaprjeđuje njegovu osobnost. Iako se naizgled čini da nema pravila, ona slijedi pravila cjelokupnosti i zaokupljenosti, pomaže djetetu svladavati prepreke, daje mu zadovoljstvo uspjeha. Dijete se uči stjecati ugled pred sobom i drugima, kroz igru vježba samopotvrđivanje i vrednovanje samoga sebe, te mu ona pomaže u svladavanju frustracija u vezi sa zahtjevima odraslih u obiteljskoj i široj okolini za čitav život. Igra djetetu pomaže da se pomoću mašte seli u svijet slobodniji od onoga u kojemu živi, ona je za njega i ozbiljna djelatnost kroz koju razvija svoju osobnost i socijalizira se, jer kroz igru dijete širi krugove druženja i razumijevanja međuljudskih odnosa, uočava smisao igre i rada s obzirom na pravila, razvija moralne osjećaje.

Također, igra pomaže u postupnom postizanju sve veće obuhvatnosti čovjekova funkcioniranja. Promatrajući razvoj igre, uočava se kako dijete, razvijajući se, mijenja svoj odnos prema igrama, od manipuliranja objektima i igračkama otkrivajući elementarne fizikalne zakone i prostorne odnose, preko upoznavanja efekata vlastitog djelovanja na njih preko tzv. igara simbola, tu je također zadanost igrom, gdje igre zadovoljavaju raznovrsne dječje prohtjeve i na emotivnom planu mu pomažu u prilagodbi stvarnim životnim situacijama, dalje uz pomoć mašte, samopotvrđivanja i eksperimentiranja s vlastitim vrijednostima i sposobnostima omogućuju vježbanje psiho-motornih funkcija kroz igre pokreta, učeći se ovladavati vlastitim tijelom, slobodno potvrđivati vlastitu vrijednost osnažujući osjećaj povjerenja u svoje sposobnosti, te šireći prostor komunikacije s drugima. Također, kroz sve složenije igre i sa složenijim značenjima, uglavnom kulturalno određenim (igre s pravilima), čovjeku se otvaraju razni sklopovi i izazovi u življenju u zajednici s drugima. Razvoj, raznovrsnost i značenje igara danas se sve više usložnjava u eri sve prisutnijeg virtualnog prostora u razvoju djece i drugačijih načina komuniciranja, te se s posebnom pozornošću prate kako negativne tako i pozitivne crte tih novih utjecaja i izazova.

Upravo zato odgojnom brigom, odgajateljskom ljubavlju i obazrivošću, kako je učio Vuk-Pavlović govoreći filozofski o odgoju, kvalitetnoj komunikaciji također može pomoći povezivanje igre i dramske

riječi kroz teatarske izvedbe putem kojih djeca, aktivno se uživljavajući u situacije i uloge, kanaliziraju svoje emocije, izražavaju svoje stvaralačke potencijale, iščitavaju pouke u vezi s važnim sklopovima života s drugima i uče se komunicirati stvaralaštvo. Sve navedeno doprinos je odgonetavanju postojanja općenito i značajan prilog njegovanju međuljudskih odnosa u svakodnevnom životu.

Opredjeljenje za stvaralački pristup odgoju – primjer intelektualne igre

Klasičan pristup, ali s velikom mogućnošću aktualiziranja, predstavlja roman Josteina Gaardera *Sofjin svijet* koji se može koristiti u odgoju kao primjer intelektualne igre. Norveški bivši profesor filozofije napisao je roman o povijesti ljudske misli od predsokratovaca do Sartrea u kojemu je na jasan i pristupačan način pokušao odgovoriti na vječna čovjekova pitanja: Tko smo, kamo idemo, kako otkrivamo svijet i njegove istine i tajne? J. Gaarder kaže da zamislimo zeca kojeg mađioničar misterioznim pokretom izvlači iz šešira te, uspoređujući svemir s ogromnim bijelim zecom nastalim iz mađioničareve igre, ispreplećući metafore i igre, konstruira snažnu radnju s pričama kroz koje odgonetava postojanje i zagonetke koje nam život postavlja. Uz razmišljanja pojedinih filozofa pridodaju se autorova promišljanja, a filozofske se teme predstavljaju poput trilera, pune iznenađenja i zanimljivih obrata.

Prvi lik kojeg susrećemo je četrnaestogodišnja djevojčica Sofija Amundsen, kojoj nepoznati glasnik ostavlja misteriozne bilješke i koji će joj, kako se radnja odvija, otkriti da ima *alter ego* imenom Hilde Moller Knag. Kroz te poruke djevojčici se otvaraju pitanja koja je tjeraju razmišljati o tome tko je ona, kuda ide svijet i slična pitanja koja u maloj Sofiji potiču radoznalost. Odgovori koji stižu sadržani su u tečaju filozofije kojeg pomoću dopisivanja drži filozof Alberto. Alberto slikovito objašnjava Sofiji da se na vršku zečje kože rađaju djeca koja su, privučena radoznalošću, sposobna diviti se ovoj nevjerojatnoj magiji. Što postaju stariji, sve više sklizu dublje u zečje krzno i tamo ostaju. Većina se tako dobro osjeća da se ne žele više popeti na tankočutniju kožu. Samo se filozofi upućuju na taj tragalački put u potrazi za bitnim pitanjima postojanja i odgonetavanja.

Ova zanimljivo vođena priča može se uprizoriti po dijelovima i problemima, zajednički s glavnim likom osvještavati filozofske proble-

me, na zaigran i maštovit način tragati za odgovorima na pitanja koja djeci postavlja život. Pri tome ne samo da tragaju za odgovorima nego se stvaralački hvataju u koštac s raznim pitanjima koja im se postavljaju te uče kritički razmišljati o svemu, otkrivaju potrebu poštivanja pravila u postojanju, zamisle se pred pitanjima razlikovanja dobra i zla, trude se prepoznati ispravno u odnosu na pogrešno, uče se boriti za dobro općenito u životu, proizvoditi oko sebe zadovoljstvo, surađivati, komunicirati. Svijet se ne shvaća kao nešto gotovo, bez upitnosti, nego je potrebno stalno tragati za odgovorima, smislom, prevoditi spoznaje u odgovorna ponašanja.

Povijest ljudske misli se u Gaarderovom romanu isprepleće s maštom, ona je svojevrsni triler, drama, teatarsko ostvarenje, napetost radnje, traganje i stavljanje u ulogu kako bi se razumjelo i to razumijevanje u otvorenosti s drugim komuniciralo. Kroz dramatizaciju pojedinih filozofskih pitanja, roman na umjetnički način pokazuje kako filozofija može pomoći djeci da se suoče sa životom u ovom današnjem složenom življenju. Otvara se komunikacija s drugima te razvija sposobnost propitivanja pitanja koja se svih tiču, pokazuje se da svako ljudsko biće treba imati šansu pomoću odgoja i obrazovanja postati sposobno formirati vlastiti život u slobodi, zadovoljstvu i odgovornosti. Kroz igru, doživljajnost i pozitivnu osjećajnost, uči se nositi s izazovima i teškoćama, ulagati trud da ih se ispravno rješava kroz život. Pouka je na stranicama romana, kroz tragalaštvo djevojčice Sofije i preporuku koja se provlači kroz filozofski tečaj:

»Ako samo odmahuješ glavom i ne uspijevaš se prepoznati u djetetu ili filozofu, postala si toliko prisna sa svijetom da te on više ne iznenađuje. U tom ti slučaju prijete opasnost. Ovaj tečaj filozofije primaš dakle za svaku sigurnost. Ne želim da upravo ti budeš među otupjelima i ravnodušnima. Želim da živiš budnim životom.« (Gaarder, 1997, 23)

Umjetnički izražaji u službi odgoja danas

Svako promišljanje smišljeno da izvuče iz dječje radoznalosti i spontanosti ono najbolje za njegov daljnji razvoj, svaka gesta i riječ koja na dijete djeluje oplemenjujuće, izvedba u kojoj djeca aktivno sudjeluju, pouka i komunikacija koju izazivaju, ne samo da djetetu pružaju nove spoznaje nego djeluju kao katalizator njegovih emocija, pomažu mu da i samo prepozna i bori se za kreativni izražaj i pozitivne osobine, potiče komuniciranje.

Zato i ovdje izložena Vuk-Pavlovićeva ideja estetičkog laboratorija, a s obzirom na uznapredovalu transformaciju svijeta u kojem živimo sa sve većim izazovima i potrebom da se na gotovo bezgranične mogućnosti slobode odgovorno odgovara, može pomoći inkorporiranju umjetnosti u odgoj, kako bi se uz trud oko općenitih ciljeva odgoja osvajali prostori komunikacije i pomoću umjetničkog kurikulumu djecu motiviralo da ne samo tragaju za estetskim izričajima predloženim zadanim programima nego i na njegovo širenje svojim kreativnim i doživljajnim sudjelovanjem. Iz tog razloga treba ohrabrivati inovativne interdisciplinarnе pristupe svim vrstama ljudskih aktivnosti, uvažavati složenosti svih aspekata ljudskog iskustva, od tradicionalne misli, preko umjetnosti i svih društvenih i humanističkih znanosti (književnost, glazba i sl.) koje proširuju naše doživljavanje svijeta i otvaranju pitanja o njemu da bismo još više uz pomoć umjetnosti poticali imaginaciju, kreativno mišljenje i izražavanje, traganje za rješenjima, razvijali smisao za dobrotu, istinu i ljepotu, a još više odgovornost da ih u životu svi više prepoznamo i živimo.

Zaključna razmatranja

Kao što Pavao Vuk-Pavlović obrazlaže svojim životom i kroz svoju filozofiju, umjetnost nije područje odvojeno od života, nego bitno odražava doživljavanje svijeta, kao »upredmećena duševnost« omogućuje i razvija komunikaciju koja transcendirira ogradenost »svjetova«, pomaže prenošenje vrednota i kulturnih dobara među generacijama, omogućuje komuniciranje između povijesno udaljenih epoha. Sloboda je neophodna za stvaralaštvo, po tome se čovjek oblikuje u osobnost koja se kroz vrijednosno odnošenje prema stvarnosti uzdiže do duhovne univerzalnosti, sudjelujući također u izgradnji skupne svijesti.

Na predložku estetičkog laboratorija možemo danas u radu s djecom kroz teatarske radionice provoditi filozofski princip suvremenog društva – zahtjev za otvorenošću, komunikacijom, podupirući razvoj svih vrijednosti i znanja suvremenog čovjeka, slobodno i odgovorno.

Kada bi ljudi više implementirali umjetnost u odgoj i život, aktivnije bi se zalagali za njene plemenite poruke, pa ne bi režimi, potpomognuti šutnjom većine, sužavali ljudske težnje i stvaralačke uzlete ako nečija misao i mašta izlijeće iz uskih interesa i pogleda.

Potkrijepit ću ovaj tekst riječima Vesne Parun, još jedne prešućiva-
ne umjetnice riječi iz snažno iznikle doživljajnosti:

»Rođeni smo da bismo u tom podzemlju u agoniji ljepote i smaku milosti
svjedočili, u škrtom suočenju, jedni za druge. Da bismo svjedočili pod zakle-
tvom. Pod bičem onih sa onu stranu kulise.« (Parun, 2010, 229)

Literatura

- Barišić, Pavo (ur.) (2003), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo*, zbornik, Zagreb: HAZU, Razred za društvene znanosti, Institut za filozofiju.
- Božičević, Vanda (1983), *Estetika Susanne K. Langer*, Zagreb: Zavod za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Brida, Marija (1974), *Pavao Vuk-Pavlović. Čovjek i djelo*, Zagreb: Institut za filozofiju.
- Gaarder, Jostein (1997), *Sofijin svijet*, Zagreb: Znanje.
- Huizinga, Johan (1992), *Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri*, Zagreb: Naprijed.
- Kant, Immanuel (1975), *Kritika moći suđenja*, Beograd: BIGZ.
- Ladika, Zvezdana (1970), *Dijete i scenska umjetnost*, Zagreb: Školska knjiga.
- Mondin, Battista-Salvestrini Fernando (1978), *Pedagogia e filosofia*, Vol. I, II, III, Milano: Editrice Massimo.
- Ortega y Gasset, José (2007), *Dehumanizacija umjetnosti i drugi eseji*, Zagreb: Litteris.
- Parun, Vesna (2010), *Ja koja imam nevinije ruke*, Zagreb: Naklada »Zoro«.
- Supek, Ivan (1979), *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Supek, Ivan (2001), *Na prekretnici milenija*, Zagreb: Prometej.
- Vuk-Pavlović, Pavao (1976), *Duševnost i umjetnost*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

INTEGRATION OF ART IN CHILDREN'S EDUCATION

Milena Radovan-Burja

In the course of research about the meaning of art for the development of personality and creative relation towards the world, the possibilities are being questioned as to integration of some art projects, through play, into pedagogical activities of work with children, based on the model of principle of work of aesthetic laboratory whose author is a well known philosopher of education, Pavao Vuk-Pavlović. By way of analysis of artistic practice as a media of transmitting and developing communication as well as different ways of rendering not only aesthetic experience but also a capability of forming an ethical judgment, a framework is being sketched to enable a richer expressive possibility of a child, and thus create more qualitative stimulation in the development of child's personality, its individual as well as social capabilities, as means of help in child's education and liberation of its potentials and creative openness towards future.

Key words: *aesthetic experience, communication, play, personality, aesthetic laboratory, Pavao Vuk-Pavlović*